

بررسی و تحلیل طومار نو یافته از دخل و خرج آستان مقدس حضرت معصومه سلام‌الله‌علیها به سال ۱۲۷۴ هجری قمری

احمد جمراسی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

چکیده

در میان اسناد بجای مانده از تشکیلات اداری آستان مقدس حضرت معصومه سلام‌الله‌علیها از دوره صفویه تا پایان قاجاریه، طومارهای دخل و خرج، بخاطر بازتاب داده‌های ارزشمند تاریخی و جغرافیایی از تشکیلات اداری - مالی آستان مقدس و شهر قم بسیار ارزشمند هستند. این پژوهش در صدد است شرح مختصری در باره نقش مستوفیان تشکیلات اداری آستان مقدس ارائه دهد. سپس طومار نویافته در باره دخل و خرج آستان مقدس به خط سیاق را بازخوانی نماید. این پژوهش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و با روش توصیفی - تحلیلی تنظیم شده است. یافته‌ها و نتایج؛ نتایج نشان می‌دهد که مستوفیان ویژه حرم مطهر مانند مستوفیان دیگر، فرایندهای اداری و مالی آستان را با تیزی در دفترهای گوناگونی چون: دفتر روزنامه، دفتر اروارجه و طومار می‌نوشتند. هم‌چنین بازخوانی طومار تازه یافت شده نشان می‌دهد که این طومار برای تعیین دستمزد نقدی و جنسی خدمتگزاران سادات رضوی تنظیم شده است.

کلید واژه‌ها: تشکیلات اداری آستان مقدس، مستوفیان حرم مطهر، طومار دخل و خرج.

استناد فارسی (شیوه‌ی APA، ویرایش ششم، ۲۰۱۰؛ شیوه‌ی APSA)

جمراسی، احمد (بهار ۱۴۰۲). «بررسی و تحلیل طومار نو یافته از دخل و خرج آستان مقدس حضرت معصومه سلام‌الله‌علیها به سال ۱۲۷۴ هجری قمری». پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، سال ششم، شماره اول، پیاپی ۲۱، صص ۷۲ - ۴۹.

^۱. دکترای ایران اسلامی و کارشناس اسناد آستان مقدس قم، قم، ایران.

ایمیل: Ahmad.jamrasi@gmail.com

کپی‌رایت © ۲۰۱۰، ایسک (انديشکده مطالعات راهبردی کریمه شیراز). این متن، مقاله‌ای برای دسترسی آزاد است که با توجه به استاندارد بین‌المللی CCA (Creative Commons Attribution) نسخه 4.0 توزیع شده است و به دیگران اجازه می‌دهد این اثر را با رعایت شرایط، آن را با دیگران به اشتراک بگذارند و مطالب را اقتباس کنند.

۱. مقدمه

تشکیلات اداری آستان مقدس یکی از کهن‌ترین تشکیلات اداری کشور است، که پس از ساخت آرامگاه برای حضرت معصومه سلام‌الله‌علیها شکل گرفت؛ و در طول تاریخ، بخاطر توجه شیعیان و فرمانروایان مسلمان گسترش پیدا کرد. در این میان سندهای مالی یا سندهای جمع و خرج بجای مانده حرم مطهر از سال ۱۱۳۹ ق. تا ۱۳۰۴ ق. یعنی؛ از دوره صفویه تا پایان دوره قاجاریه، بخاطر اشاره به نام بخش‌های گوناگون حرم مطهر، روستاها، مزرعه‌ها و نام خدمتگزاران برای پژوهشگران تاریخ و جغرافیا بسیار ارزشمند هستند.

چنانکه با بازخوانی و پردازش آگاهی‌های بدست آمده این سندها می‌توان برای بسیاری از نادانسته‌های بازمانده از گذشته، پاسخ پسندیده‌ای فراهم آورد. همچنین بررسی اسناد تشکیلات اداری آستان به ویژه اسناد دخل و خرج نشان می‌دهد که در طول تاریخ مستوفیان حرم مطهر زیر نام مستوفی سرکار فیض آثار (مامف، ۱/۲۳۵۹۶) در ساماندهی اسناد نقش پررنگی داشته‌اند. بطوری که آنها پس از متولی باشی مهمترین فرد به شمار می‌آمدند، چنانکه همسنگی دستمزد خدمتگزاران در سندهای دخل و خرج نشان می‌دهد آنها به خاطر جایگاه خود در تشکیلات آستان مقدس، پس از تولیت بیشترین دستمزد را دریافت می‌کردند، برای نمونه؛ در این سال ۱۱۳۹ هجری قمری متولی باشی آستان ۲۳ تومان و ۵۴۵ دینار نقد و ۱۹۵۰ من (غلات) و محمد ابراهیم مستوفی ۱۹ تومان و ۴۴۰۰ دینار نقد دستمزد دریافت کرده است، افزون بر این او ۱۰ تومان نقد و ۲۵۰ من (غلات) در برابر خلعت بهاء و برای بردن سند و دخل و خرج سال به نزد اولیای قاهره^۱ به اصفهان ۶ تومان و ۴۴۰۰ دینار پول دریافت کرده است، (روستایی، رهبریان، ۱۳۹۶، ۶۳) فرمان ناصرالدین شاه در انتصاب میرزا اسدالله مستوفی نشان می‌دهد که آنها در کنار دستمزد تعیین شده تشکیلاتی، از مواجب یک نفر خادم حرم (مامف، ۱۱/ ۲۳۲۰۱) یا کیلداری یکی از درهای رواق حرم مطهر برخوردار بودند (مامف، ۱۱/ ۲۳۲۰۹).

همچنین بررسی اسناد نشان می‌دهد که در این دوره مستوفیان یا سررشته داران (افضل الملک، ۱۳۸۴، ۱۵۶) آستان وظیفه داشتند دخل و خرج سالانه حرم مطهر زیر نام کتابچه دخل و خرج، کتابچه آستانه، دفتر سرکار فیض آثار، کتاب دفتر استیفاء و مشرف، دفاتر خلود و دفتر استیفاءی سرکار و مباشرین و خدام سرکار (مامف، ۱۱/۲۳۵۹۶) را برای ثبت در کتاب دفتر موقوفات ممالک محروسه دیوان الصداره حکومت صفویه (مامف، ۱۱/ ۹۰۰۱۲۸) و وزارت استیفاء مستوفی (نیری، ۱۳۹۶، ۱۰) دیوان قم دوره قاجاریه تحویل نمایند.

۱. سرواژه مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی (مامف).

۲. اشرف افغان به هنگام تصرف شهر اصفهان و فروپاشی دولت صفویه

علاوه بر این آنها وظیفه داشتند در کنار تنظیم دفتر دخل و خرج، فرمانهای صادره از سوی شاهان، فرومانروایان قم و متولیان آستان را برای واگذاری شغل نیاکانی و پرداخت دستمزد سالیانه حاشیه نویسی و مهر نمایند (مامف، ۳۳۱۸۴، ۱۱/۱). شگرف آنکه بخاطر دخالت فرومانروایان در تعیین دخل و خرج در فرمانهای صادر شده از سوی شاهان به استقلال مستوفیان تاکید می‌شد برای نمونه: در فرمان انتساب میرزا محمد ابراهیم قمی به سال ۱۱۳۶ ق. آمده است:

«متولی و مباشرین موقوفات مذکوره نجابت و رفعت و معالی پناه مذکور را مستوفی بالاستقلال والانفراد سرکارین مزبورین دانسته، بدون برات و مهر او یک دینار و یک من با ر، داده و سست نمایند؛ و از سخن و صواب دید مومی‌الیه که مقرون به صرفه مالیات موقوفات بوده باشد، بیرون نمایند؛ و لوازم مذکوره را مختص مشارالیه شناسند؛ و هر ساله مثال و خطاب مجدد طلب نمایند.» (فیض، ۱۳۴۹، ج ۲، ۲۵۵).

نکته جالب توجه آنکه مستوفیان آستان به صورت موروثی برگزیده می‌شدند، به گونه‌ای که مستوفی‌گری یک شغل تخصصی و خانوادگی به شمار می‌آمد؛ و گاهی تا چند صد سال در اختیار یک خاندان بود، چنانکه مستوفیان قم به ترتیب زیر از دوره صفویه تا پایان قاجاریه مستوفی قم و آستان مقدس را در اختیار داشتند:

- صدرالدوله مستوفی به سال ۱۰۹۴ ق.
- محمد مهدی مستوفی به سال ۱۱۱۰ ق.
- ابوالمعصوم مستوفی به سال ۱۱۱۵ ق. (با سجع مهر و خاتم « امیدوار به لطف خدا »)
- اسماعیل ابن محمد ابراهیم به سال ۱۱۹۳ ق. (در زمان تولیت محمد ابن خلیل متولی باشی)
- اسحاق ابن محمد ابراهیم به سال ۱۲۲۳ ق.
- میرزا محمد معین مستوفی فرزند محمد ابراهیم به سال ۱۲۲۵ ق.
- علیرضا مستوفی به سال ۱۲۵۴ ق. (در زمان تولیت محمد رضا متولی باشی)
- محمد حسین مستوفی ابن محمد ابراهیم به سال ۱۲۶۴ ق. (دارای سجع مهر: « لا اله الا الله الملك الحق »)
- محمد تقی مستوفی ابن میرزا علی رضا خوش نویس به سال ۱۳۱۱ ق. (نویسنده شعر روی ضریح و نوه دختری قائم مقام فراهانی) (فیض، ۱۳۴۹، ج ۲، ۲۵۲).
- میرزا محمود ابن محمد ابراهیم به سال ۱۳۰۳ ق. (سررشته دار صحن جدید از سوی علی اصغر خان اتابک)

در این میان گاهی بخاطر خشکسالی و یا دوگانگی در چگونگی تعیین دخل و خرج یا مقدار پرداخت مالیات از سوی مستوفی کل کشور، مستوفی دیگری به قم فرستاده می‌شد؛ و پس از آن

کتابچه تنظیم دخل و خرج او سالهای سال برای بر طرف کردن دوگانگی پیش آمده در بین زمینداران بزرگ به کارگیری می‌شد، میرزا حبیب الله خان برادر میرزا نصرالله مستوفی گرگانی یکی از آنها است که پس از گرانی شدید در زمان ناصرالدین شاه به قم آمد؛ و برای همه مزرعه و خان‌های شهر دخل و خرج جدیدی تنظیم کرد (قمی، ۱۳۹۱، ج ۲، ۳۷۹).

۲. معرفی سند

این طومار به بلندای ۲۲۰ و پهنای حدود ۲۲ سانتی متر، با خط نستعلیق بر روی کاغذ کشمیری نوشته شده و یکی از چندین طومار حرم مطهر است که در بایگانی مرکزی آستان مقدس حضرت معصومه (س) نگهداری می‌شود.

در بالای طومار میرزا محمد حسین، مستوفی آستان مقدس با استفاده از عباراتی چون کتاب خیریت الکتاب دفتر سرکار فیض آثار یا طومار دخل و خرج (نقد و جنس)، موجب خدام والامقام در سال ۱۲۷۴ هجری قمری به معرفی آن پرداخته است. این طومار دارای ۱۴۴ نقش مهر است، در این میان نقش مهر محمد حسن مستوفی به شکل مربع و با سجع «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ - الْحَسْبِيَ اللَّهُ عِبْدَهُ مُحَمَّدٌ حَسِينٌ» در قسمت نخست سند قرار دارد.

حتی در زیر بخش پرداخت موجب خدمتگزاران زیرنام نقد و جنس (گندم و جو) تعدادی نقش مهر از نوع انگشتی و به شکل مربع محرابی دیده می‌شود، بررسی و بازخوانی سجع مهرهای این سند نشان می‌دهد که مانند خود مهرها، سجع آنها ساده است؛ و به صورت گزیده به نام یا نسبت سیدی آنها اشاره شده است. مانند: اسمعیل، محمد حسین الحسینی، محمد رضی الرضوی، عبده سید الحسینی، الراجی الی الله میرزا کوچک، توکل الی الله احمد بن حسین، یا امام حسن (سجع مهر حسن حافظ)، انا باقر العلوم (سجع مهرباقر سرکار تعمیرات)، یا عباس ادرکنی (سجع مهر عباس حافظ).

افزون بر این نام موقوفاتی چون مزرعه زیدان، مراد آباد، دهشیر زنجان^۱، بطلیجرد، تبرته فراهان^۲ و نام سرکشیکان و خدمتگزاران موجب بگیر این سند نشان می‌دهد که مستوفی وقت آستان در این طومار موجب (نقد و جنس) خدمتگزاران رضوی حرم مطهر را برای پرداخت از درآمد موقوفات قدیم یا موقوفاتی که تولیت آنها بزرگان سادات رضوی بودند تنظیم کرده است، به عبارتی دیگر در دوره صفویه در کنار متولیان موروثی یا سادات رضوی، متولیان دیگری از سوی دیوان

۱. موقوفه دهشیر و پرچین زنجان در زمان شاه اسماعیل صفوی و پیش از حکومت شاه طهماسب صفوی و برگزیده شدن تولیت جدید بدست خانم شاه بیگی بیگم وقف شده بود، از این رو جزو موقوفه قدیمی بود.

۲. تبرته فراهان در زمان فتحعلی شاه قاجار وقوف شد، ولی با توجه به اینکه پیش از صفویه به صورت سیورغال در اختیار بزرگان سادات رضوی بود، کماکان متولی آن به سرکشیکان رضوی حرم واگذار شد.

صدرات دولت صفویه برای اداره حرم مطهر و موقوفاتی که شاه تهماسب و سایر شاهزادگان برای حرم وقف کرده بودند برگزیده شد.

البته این گزینش بدون پیامدهای اجتماعی نبود؛ و به خاطر آن تا پایان حکومت قاجاریه بین دو متولی «رسمی یا شرعی» همچشمی و هماروردی شدیدی در بهره‌مندی از عشر یا یک‌دهم درآمد موقوفات قدیمی به وجود آمد، به گونه‌ای که گاهی آنها برای احقاق حق، به ریش‌سفیدان، فرمانروایان و عالمان مشهور قم چون میرزا ابوالقاسم قمی (۱۱۵۰-۱۲۳۱ق.) مراجعه و از آنها برای رفع دشواری، دادخواهی می‌کردند (مدرسی طباطبایی، ۱۳۵۵، ۳۳۸).

۳. بازنویشت طومار سند دخل و خرج ۱۲۷۴ هجری قمری

کتاب خیریت الکتاب دفتر سرکار فیض آثار در معامله هذا السنه لوی ٹیل خیریت تحویل سنه ۱۲۷۴ طومار نقد و جنس مواجب خدام والامقام، بابت نقد و جنس موقوفات و صد خروار شاهی موافق برآورد بر آوردی که ذیل اسامی هریک مشخص و مرقوم شده، پس از اینکه هر کدام تحت اسامی خود را مهر نمودند به حدود اصل اسلامی بدون کسر و نقصان حواله را گرفتند.

شهر فی حجه الاحرام ۱۲۷۴. سجع مهر محمد حسین مستوفی، لا اِلهَ اِلاَّ اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ - الحسبی الله عبده محمد حسین.

طومار

جمع و خرج، نقد و جنس مداخل هذا السنه لوی ٹیل سرکار موهبت پناه فیض الانوار در ورقی که اصل خود است معامله می شود، سلخ شوال المکرم ۱۲۷۴.

مفرده

نقد

۱۱۰۱ تومان و ۳۰۰ دینار

جنس

گندم : ۵۵۰ خروار

جو: ۵۲۳۳ خروار و ۵۰ من

دفعه

اراضی خانهای دارالشفاء و دکاکین

۱۸ تومان ۸۶۰۱ دینار

خانه تصرفی آقا سید جعفر سرکشیک

۵ تومان و ۳۳ دینار / خانه قدیمی ۵۰۰۰ دینار/ خانه روبروی آن ۸ تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

خانه تصرفی میرزا عبدالکریم سرکشیک

۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

خانه تصرفی میرزا هاشم شماعی

۵۰۰۰ دینار

دفعه

خیمه دکان قصابی گذرگاه بنای شد و تصرفی آقا سید جعفر سرکشیک

۱ تومان

دفعه

قطعه زمین تصرفی ایضاً

۶۵۰۰ دینار

دفعه

قطعه زمین انهار آقا سید هاشم

۶۲۵۰ دینار

دفعه

اراضی دكاكین خبازی و حلوابی و كوزه گری تصرفی سرکار متولی آستانه

۵۳۵۰ دینار

دفعه

اراضی دکان عطاری آقا سید محمد

۳۰۰ دینار

دفعه

اراضی دکان قصابی

۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه اسماعیل اکبره

یک تومان

دفعه

اراضی واقعه در جنب خانه کریم، تصرفی میرعبدالکریم سرکشیک

۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

اراضی تصرفی سید اسحاق ولد مرخوم میرزا خان واقعه در جنب آب انبار

۲ تومان و ۲۵۰۰ دینار

دفعه

اراضی دکاکین تصرفی آقا سید مهدی

یک تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

زمین دکه تصرفی آقا سید جعفر

۳۰۰ دینار

اراضی تصرفی سرکار متولی

یک تومان ۵۰۰۰ دینار

مفرده

اراضی خیابان وقفی

۱۴ تومان ۶۴۰۰ دینار

دفعه

اراضی ورثه آقا مسعود

۳۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه آقا مسعود

یک تومان ۵۳۵۰ دینار—فرد، ورثه سید] [۶۹۰۰ دینار—فرد، تصرفی میرزا ۸۴۵۰ دینار

دفعه

اراضی تصرفی مانده علی خیاط

۳۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه سید علی سقا

۳۰۰ دینار

اراضی شارع خانه علی اکبر

۱۲۰۰ دینار

اراضی خانه آقا سید آقا حسین

یک تومان و ۸۶۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه آقا سید اسمعیل

یک تومان و ۹۸۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه آقا سید اسحاق

یک تومان و ۸۰۵ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه سید آقا

۳ ریال و ۶۰۰ دینار - ۳۶۰۰ دینار

دفعه

اراضی دکان علافی حسین سید آقا

۲۶۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه سید نصرالله

۱۰۰ تومان

دفعه

اراضی خانه میرزا بزرگ

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲۷۰۰ دینار

دفعه

اراضی خانه ورثه حسین آقا

۸۵۰۰ دینار

دفعه

اراضی تصرفی میرزا عبدالکریم

۵۴۰۰ دینار

دفعه

اراضی تصرفی ورثه میرزا رحیم

۳۰۰ دینار

مزارع

واقع در خیابان معصومه

دفعه

نقد، ۲۶۵ تومان و ۵۰۰۰ دینار - جنس، گندم: ۵۰ خروار - جو: ۵۰ خروار

دفعه

مزرعه چهار دانگه واقع در سیرویه

۱۲۰ تومان

مزرعه فردو، نصف قریه مزبور حسب المقطع معامله می شود واقع در قهستان

۲۰ تومان - جنس ۹ خروار و ۳۰ من

۸۳۰۰ تومان

مزرعه تبرته واقع در محال فراهان

نقد: ۱۰۰۰ تومان - جنس (کاه، غله) ۱۰۰ خروار

دفعه

اسماعیل آباد واقع در ساوه

۱۰۰ تومان و ۵۰۰۰ دینار

دفعه

مزرعه دهشیر و قریه پرچین واقعان در محال سلطانیه

۳۳ تومان ۳۰۰ دینار

مزارع و باغات

نقد: ۵۷۴۰ دینار—جنس: کندم ۸۳ من/ جو ۱ خروار.

حمام واقعه در دارالخلافة بالمصالحة الدلالات نیم دانگ- نیم دانگ

۶ تومان

قهیمیان به انضمام خانه [یک جمله ناخوانا] وقفی

نقد: ۳۸ تومان- جنس: (جو و جوزه) ۳۵ خروار

دفعه

مزرعه واقعه در... مراد آباد

نقد: ۱۰۰ تومان، جنس: ۳۰ خروار.

دفعه

مزرعه زیدان و سروآباد

۳۵ تومان.

دفعه

مزرعه زاویه و قلاور وقفی

۴۰ تومان

دفعه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مزرعه وقفی بطلیجرد واقع در سراجہ

پرتال جامع علوم انسانی

۱۰۰ تومان

دفعه

مزرعه باجک

۸ خروار

دفعه

مزرعه طغورول (جو)

۳۵ خروار

مزرعه شریف آباد واقعه در قمرود ایضاً همسران بمرده فیما بین این دو یک عمل شود، اجاره رفته

نقد: ۴۰ تومان

دفعه

مزرعه علی آباد سراج (جو و گندم)

۱۵۶ خروار

دفعه

معصوم آباد

۱۶۰ تومان

دفعه

[ناخوانا] اراضی

۱۵ تومان

دفعه

صدمه الغرس که علیجناب اقا سید میرزا سرکشیک در اراضی قهبان واقفی گرفته، باغ بوده.

۳ تومان.

مستقلات

۲۵۹ تومان

خان اجری قدیمی

۳۵ تومان

ساختمان دوکاکین حسن آقا وقفی مرحوم میرزا ابوالقاسم که تولیت شرعی مستوفی سر کار است.

۱۰ تومان / کسر ۳ تومان عوض الدلاله.

حمام واقعه در مدرسه فیضیه

۷۰ تومان

حمام واقعه در جنب مدرسه غیاثیه

۲۳ تومان - نقد: [مسکر] ۳ تومان - نقد: سایر ۲۰ تومان

[ساختمان] روی قبرستان واقعه در جنب مدرسه

۲۳ تومان

ساختمان [داعی]

۵۰ تومان / کسر: ۳۵ تومان، مخارج صخره مراعی ۱۵ تومان.

المدخل

۳۰ تومان و ۴۰۰ دینار

عالیجناب مرحوم میر محمدرضا صبیح میرزا باقر سرکشیک

نقد: ۳ تومان مقررأً ۴ تومان - جنس / گندم : ۱۲ من و ۱۰ سیر - جو: ۲۵ خروار / موقوفات ۶۲ من
۲۰ سیر / از یکصد خروار: ۵۲ من ۲۰ سیر (سجج مهر): عبده سید الموسوی

مفرده

نقد ۱۸۴ تومان و ۸۰۰ دینار - گندم انعام : ۲۶ خروار ۷ سیر - جو: ۳۸ خروار ۲۰ سیر

عالیجناب میرزا حسن حافظ

نقد: ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار مقررأً ۵ تومان - جنس: گندم ۲۶ من ۳۰ سیر جو: ۱۲ خروار ۲۰ سیر / ثلاث
موقوفات: ۶۸ من ۳۰ سیر / یکصد خروار: ۴۳ خروار ۴۰ سیر - سجج مهر: محمد حسین الحسینی

عالیجناب ملا طاهر و ملا صادق

نقد: ۱۰۰ تومان و ۵۰۰ دینار - مقررأً ۵ تومان - جنس: گندم : ۲۶ من ۳۵ سیر - جو ۱۲ خروار /
ثلاث موقوفات: ۶۸ من و ۴۰ سیر / یکصد خروار: ۸۳ من ۴۰ سیر - سجج مهر: [ناخوانا]

عالیجناب آقا سید اسحاق و سید ابوالحسن

نقد: ۵ تومان و ۵۰۰ دینار مقررأً ۱۴ تومان - جنس / گندم: ۵۳ من ۳۰ سیر - جو ۸۷ خروار / ثلاث
موقوفات: ۵۴ خروار / یکصد خروار: ۶۶ من ۱۰ سیر.

عالیجناب ملا مهدی حافظ

نقد: یک تومان ۵۰۰۰ دینار - مقررأً ۳ تومان - جنس / گندم: ۱۶ من ۵ سیر - جو ۶۷ من / ثلاث
موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من ۲۰ سیر - سجج مهر: مهدی بن حسین

عالیجناب مرحوم مبروز محمد حافظ

نقد: ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار مقررأً ۵ تومان - جنس / گندم: ۱۶ من ۵ سیر - جو ۱۲ خروار / ثلاث
موقوفات: ۴۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من ۲۰ سیر - سجج مهر: توکل علی الله عبده احمد.

عالیجناب سید اسماعیل خلف مرحوم میر عبدالله

۱ تومان ۵۰۰۰ دینار مقررأً ۳ تومان - جنس / گندم ۱۶ خروار ۵ سیر - جو ۶۷ من ۲۰ سیر /
موقوفات ۸۴ خروار / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر - سجج مهر : اسماعیل الرضوی

سید علی اصغر فراش قسمت زنانه

نقد ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۵ تومان — جنس — گندم: ۲۶ خروار ۳۰ سیر — جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / موقوفات: ۲۲ خروار ۲۱ سیر / موقوفات: ۶۸ من ۴۰ سیر، یکصد خروار ۴۳ من ۴۰ سیر سجع مهر: زین العابدین الرضوی.

عالیجناب سید حسین تحویل دار

نقد ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۵ تومان — گندم: ۲۶ خروار ۳۵ سیر — جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / موقوفات ۶۸ من و ۴۰ سیر / یکصد خروار ۴۳ من ۴۰ سیر — سجع مهر عبده حسین الحسینی.

سید حسین و ملا حسن خلف ملا کاظم

نقد ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۵ تومان — جنس — گندم ۲۶ خروار ۳۰ سیر — جو: ۲۲ من ۲۰ سیر / موقوفات ۶۷ خروار و ۴۰ سیر / یکصد خروار ۴۳ من ۴۰ سیر سجع مهر: عبده الراجی محمد حسن.

سید آقا کوچک خلف آقا نصرالله

نقد ۱ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس گندم: ۲۶ خروار ۵ سیر — جو / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر سجع مهر: الراجی الی الله میرزا کوچک.

عالیجناب سید حسین ولد آقا سید نصرالله و سید عبدالله ولد سید اسحاق

نقد ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار — مقررأ ۵ تومان — جنس گندم: ۲۶ من ۳۵ سیر — جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / موقوفات ۶۸ من ۴۰ سیر / یکصد خروار ۴۳ من ۴۰ سیر — سجع مهر: عبده حسین الرضوی

سید محمد حسین خلف مرحوم ملا علی

۲ تومان ۵۰۰۰ دینار — مقررأ ۳ تومان — جنس گندم : ۱۶ خروار ۵ سیر — جو: ۶۷ خروار و ۲۰ سیر، / موقوفات ۸۴ خروار / یکصد خروار ۲۶ خروار ۲۰ سیر سجع مهر: عبده محمد حسین.

سید علی اکبر و سید علیرضا طفلان آقا سید اسمعیل فراش صفه

نقد ۲ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۵ تومان — جنس گندم : ۲۶ من ۳۰ سیر — جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / جو / موقوفات ۶۸ من ۴۰ سیر / یکصد خروار : ۸۳ من ۴۰ سیر.

عالیجناب میرزا هادی حافظ

نقد: ۱ تومان ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس گندم : ۲۶ من ۵ سیر — جو: ۶۷ خروار و ۲۰ سیر جو / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار من خروار ۲۰ سیر.

سجع مهر: الراجی عبده محمد مهدی

عالیجناب سید ناصر خلف مرحوم آقا سید محمود.

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر / جو ۶۷ خروار / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۱۶ من ۲۰ سیر — سجع مهر: عبده ناصر الرضوی

سید علی اکبر حافظ

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر / جو ۶۷ خروار / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۱۶ من ۲۰ سیر — سجع مهر: عبداالراجی عبدالله الرضوی

عالیجناب سید هاشم شماعی

نقد: ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۵ تومان جنس- گندم ۲۲ من- جو ۲۲ خروار / موقوفات ۶۸ من و ۳۰ سیر / یکصد خروار ۸۳ من و ۴۰ سیر سجع مهر: هاشم الرضوی

سید عباس حافظ

نقد: ۱ تومان، مقررأً ۲ تومان

جنس: گندم ۱۰ من و ۳۰ سیر- جو ۸۵ خروار / موقوفات: ۲۷ من و ۳۰ سیر / یکصد خروار / ۱۷ من و ۲۰ سیر سجع مهر: یا عباس ادرکنی

سید حسن حافظ

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان

جنس: گندم ۲۶ من - جو ۶۷ خروار / موقوفات: ۸۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من و ۲۰ سیر

سجع مهر: یا امام حسن

سید علی اکبر و ملا غلامحسین

نقد: ۳ تومان، مقررأً ۴ تومان

جنس: گندم ۳۲ من و ۱۰ سیر- جو ۳۵ خروار / موقوفات: ۶۲ من / یکصد خروار: ۵۳ من

سجع مهر: یا معصوم ادرکنی

عالیجناب سید رضا فراش صغه مبارکه

نقد: ۱ تومان، مقررأً ۲ تومان

جنس: گندم ۱۰ من و ۳۰ سیر- جو ۸۵ خروار / موقوفات: ۲۷ من و ۲۰ سیر / یکصد خروار ۱۷ من و ۲۰ سیر

سجع مهر: عبده الرضا الرضوی

عالیجناب سید هاشم خلف مرحوم میرزا رحیم تحویل دار

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان

جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر - جو ۶۷ خروار / موقوفات: ۸۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من و ۲۰ سیر

سجع مهر: هاشم الحسینی

عالیجناب سید محسن حافظ و سید احمد خلفان آقا میرزا قمی

نقد: ۲ تومان، مقررأً ۴ تومان

جنس: گندم ۲۴ من و ۲۰ سیر - جو ۹۰ من / موقوفات: ۵۵ من / یکصد خروار: ۳۵ من

سجع مهر: عبده محسن الرضوی

عالیجناب سید علی خلف مرحوم حاجی سید حسین

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان

جنس: گندم ۲۶ خروار و ۵ سیر - جو ۶۷ من / موقوفات: ۸۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من و ۲۰ سیر

سجع مهر: علی الرضوی

عالیجناب سید علی فراش صفه

نقد: ۱ تومان، مقررأً: ۲ تومان - جنس گندم: ۱۰ من و ۳۰ سیر - جو: ۴۵ من ۲۰ سیر - موقوفات ۲۷

من و ۳ سیر / یکصد خروار ۱۷ من و ۲۰ سیر.

سید محمدرضا معرف

نقد: ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً: ۵ تومان - جنس گندم: ۲۶ من و ۳۰ سیر - جو: ۱۲ خروار -

موقوفات ۳۸ من و ۴۰ سیر / یکصد خروار ۴۳ من و ۴۰ سیر.

عالیجناب سید اسماعیل نواده میرزا محمد بزرگ آقا سید اسمعیل صدرالحفاظ سرکار

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار مقررأً ۳ تومان جنس: گندم: ۱۶ من و ۵ سیر / جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر /

موقوفات ۴۴ من ۲۰ سیر / یکصد خروار: ۲۶ من و ۲۰ سیر - سجع مهر: اسماعیل الرضوی

سید باقر سرکار تعمیرات و غیره

۳ تومان - مقررأً ۴ تومان، جنس: گندم: ۳۴ من و ۱۰ سیر، جو ۳۵ خروار - موقوفات: ۶۲ من / یکصد

خروار: ۵۳ من - سجع مهر: انا باقر العلوم.

عالیجناب سید رضی حافظ

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان - جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر / جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر

/ موقوفات: ۴۴ من / یکصد خروار: ۲۶ من ۲۰ سیر - سجع مهر: محمد رضی الرضوی

عالیجناب سید تقی خلف مرحوم آقا سید محمود.

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر—سجج مهر: عبده الرضوی

عالیجناب میرزا علی اکبر حافظ

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر—سجج مهر: [ناخوانا]

عالیجناب سید هدایت خلف مرحوم آقا سید اسماعیل خادم

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من / موقوفات ۴۴ خروار / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر سجج مهر: عبد الراجی الرضوی.

سید امین موذن و قاپوچی

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر — سجج مهر: [ناخوانا]

عالیجناب ملا صادق فراش مطبخه

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۴۴ من / یکصد خروار ۲۶ من ۲۰ سیر— سجج مهر: صادق الحسینی

عالیجناب ملا حسن فراش طوافگاه

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر / موقوفات: ۴۱ من / یکصد خروار: ۲۶ من ۲۰ سیر — سجج مهر: اسمعیل

عالیجناب سید حسن

نقد: ۱ تومان مقررأ ۲ تومان — جنس: گندم: ۱۰ من و ۳۰ سیر/ جو: ۴۵ خروار / موقوفات ۲۷ خروار ۲۰ سیر خروار / یکصد خروار ۱۷ خروار ۲۰ سیر— سجج مهر:

سید آقا موذن

۱ تومان و ۲۰۰۰ دینار — مقررأ ۲ تومان و ۳۰۰ دینار — گندم: ۱۲ من و ۳۶ سیر/ جو: ۵۳ من و ۲۰ سیر / موقوفات: ۳۲ من و ۳۰ سیر / یکصد خروار: ۲۴ من. سجج مهر: عبده سید محمد صادق

عالیجناب حاج شیخ زکی موذن

۲ تومان و ۲۰۰۰ دینار— مقررأ ۲ تومان و ۳۰۰ دینار — جنس: گندم ۲۶ من و ۳۵ سیر/ جو: ۵۳ من و ۳۰ سیر / موقوفات: ۳۲ من و ۳۰ سیر / یکصد خروار: ۲۴ من سجج مهر: خادم درگاه موسوی بهشت

زکی موذن

عالیجناب سید محمود مهماندار ورثه آقا سید....

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۵ تومان — جنس: گندم ۲۶ من و ۳۵ سیر/ جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / موقوفات: ۶۸ من و ۲۰ سیر / یکصد خروار: ۴۳ خروار و ۳۰ سیر- سجع مهر: عبده الراجی ابراهیم الرضوی.

سید جعفر صحاف ملا حسن خلف مرحوم ملا علی

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۵ تومان — جنس: گندم ۲۶ من و ۳۵ سیر- جو: ۲۲ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۶۸ من و ۲۰ سیر / یکصد خروار / ۴۳ خروار و ۳۰ سیر- عبده حسین محمد

سید جعفر کفشدار

نقد: ۱ تومان، مقررأً ۲ تومان — جنس: گندم ۱۰ من و ۳۰ سیر / جو: ۴۵ من / موقوفات ۲۷ من ۲۰ سیر / یکصد خروار / ۱۷ من و ۲۰ سیر. سجع مهر: اسماعیل الرضوی

عالیجناب سید محمد علی خلف مرحوم میر زین العابدین حافظ

نقد: ۲ تومان، مقررأً ۲ تومان — جنس: گندم ۱۰ من و ۲۰ سیر / جو: ۴۵ من / موقوفات: ۲۶ من ۲۰ سیر / یکصد خروار: ۱۷ من و ۲۰ سیر.

عالیجناب سید علی اکبر قاپوچی

نقد: ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۱ تومان — جنس: گندم ۵ من و ۱۵ سیر/ جو: ۲۲ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۲۳ من و ۴۰ سیر / یکصد خروار / ۳ من و ۴۰ سیر. سجع مهر: عبده علی الحسینی.

عالیجناب محمد ابراهیم فراش طوافگاه

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۳ تومان — جنس: گندم ۱۶ من و ۵ سیر/ جو: ۶۷ من و ۲۰ سیر / موقوفات: ۴۴ من/ یکصد خروار: ۲۶ خروار و ۲۰ سیر- سجع مهر: عبده محمد ابراهیم

عالیجناب حسین خان فراش صحن مقدس و آقا حسن فراش دارالشفاء

نقد: ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأً ۵ تومان — جنس: گندم ۲۶ من و ۳۵ سیر/ جو: ۲۲ خروار و ۲۰ سیر / موقوفات ۶۹ من و ۲۰ سیر / یکصد خروار: ۴۳ من و ۳۰ سیر- سجع مهر: محمد حسین.

عالیجناب ملا حسین مشعلدار ورثه علی

نقد: ۱ تومان، مقررأً ۴ تومان — جنس: گندم ۲۴ من و ۲۰ سیر/ جو: ۹۰ من / موقوفات: ۵۵ من / یکصد خروار: ۳۵ من — سجع مهر: حسن بن ابوالقاسم.

عالیجناب ابراهیم آقا رحیم

نقد: ۱ تومان، مقررأً ۲ تومان — جنس: گندم ۱۰ خروار و ۳۰ سیر/ جو: ۴۵ من / موقوفات ۲۷ من و ۲۰ سیر / یکصد خروار: ۱۷ من و ۲۰ سیر-

عالیجناب ابراهیم رجبعلی

نقد: ۱ تومان - مقررأ ۸۰۰ تومان — جنس: گندم ۱۰ خروار ۳۰ سیر/ جو : ۸۵ خروار / موقوفات ۲۷ خروار و ۲۰ سیر / یکصد خروار / ۱۷ خروار و ۲۰ سیر.

عالیجناب حسین آقا عبدالله طفلان حاجی علی اکبر حافظ

نقد: ۳ تومان مقررأ ۴ تومان — جنس: گندم ۳۲ من و ۱۰ سیر - جو : ۳۵ خروار / موقوفات ۶۲ من / یکصد خروار / ۵۳ من .سجج مهر: الراجی عبدالله

عالیجناب اسمعیل فراش صحن مقدس و عابدین سقا

نقد: ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار، مقررأ ۳ تومان و ۳۰۰ دینار — جنس: گندم ۱۹ من و ۴۵ سیر / جو : ۶۶ من و ۲۰ سیر / موقوفات ۵۲ من / یکصد خروار / ۳۸ من و ۲۰ سیر .سجج مهر: یا امام زین

معمار سرکار

نقد: ۷۰۰۰ دینار، مقررأ ۱ تومان و ۳۰۰ دینار — جنس، گندم ۸ خروار - جو : ۲۰ من و ۴۰ سیر / موقوفات: ۲۸ من ۴۰ سیر / یکصد خروار: ۱۲ من - سجج مهر: عبده الراجی حسن الرضوی

عالیجناب هاشم فراش صحن زنانه

نقد: ۷۰۰۰ دینار، مقررأ ۱ تومان و ۳۰۰ دینار — جنس، گندم: ۲ من --- جو : ۲۰ خروار و ۴۰ سیر / موقوفات ۱۸ خروار و ۴۰ سیر / یکصد خروار / ۱۲ خروار - سجج مهر: : عبده هاشم

۴. نتیجه گیری

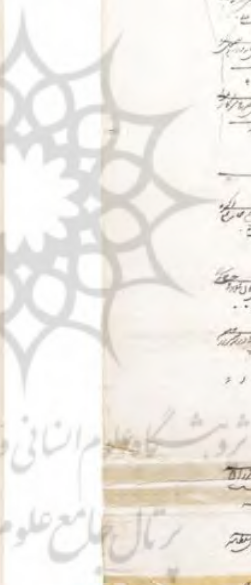
اسناد بجای مانده از موقوفات، دخل و خرج و فرمان شاهان در ایران اسلامی نشان می‌دهد که تشکیلات اداری آستان مقدس یکی از کهنترین تشکیلات اداری ایران است، بطوری که دیوانخانه حکومت‌ها به همراه مستوفیان شهر قم و خلیجستان، مستوفی ویژه‌ای برای نظارت و تنظیم دخل و خرج حرم مطهر انتخاب می‌کردند. بررسی سندهای بجای مانده از دوره صفویه تا پایان قاجاریه نشان می‌دهد که مستوفیان حرم مطهر مانند مستوفیان دیگر دفترهای ویژه خود را داشتند، در این میان نوشتن طومار دخل و خرج سال یکی از کارهای مهم آنها بود. چنانکه طومار نو یافته سال ۱۲۷۴ ق. آستان مقدس نشان می‌دهد، این طومار برای پرداخت دخل و خرج خدمتگزاران رضوی حرم مطهر از موقوفات قدیم یا موقوفاتی که تولیت آنها پیش از شاه تهماسب صفوی به متولیان رضوی واگذار شده بود، تنظیم شده است. این طومار را محمد حسین مستوفی به خط سیاق نوشته است؛ و در آن شماری نقش مهر از نوع انگشتی و به شکل مربع محرابی با سجج‌های ساده دیده می‌شود. افزون بر این در این طومار به نام بسیاری از موقوفات، مزارع، سرکشیکان، خدمتگزاران آنها اشاره شده است که به لحاظ پژوهش تاریخی و جغرافیایی اهمیت بسزای دارند.

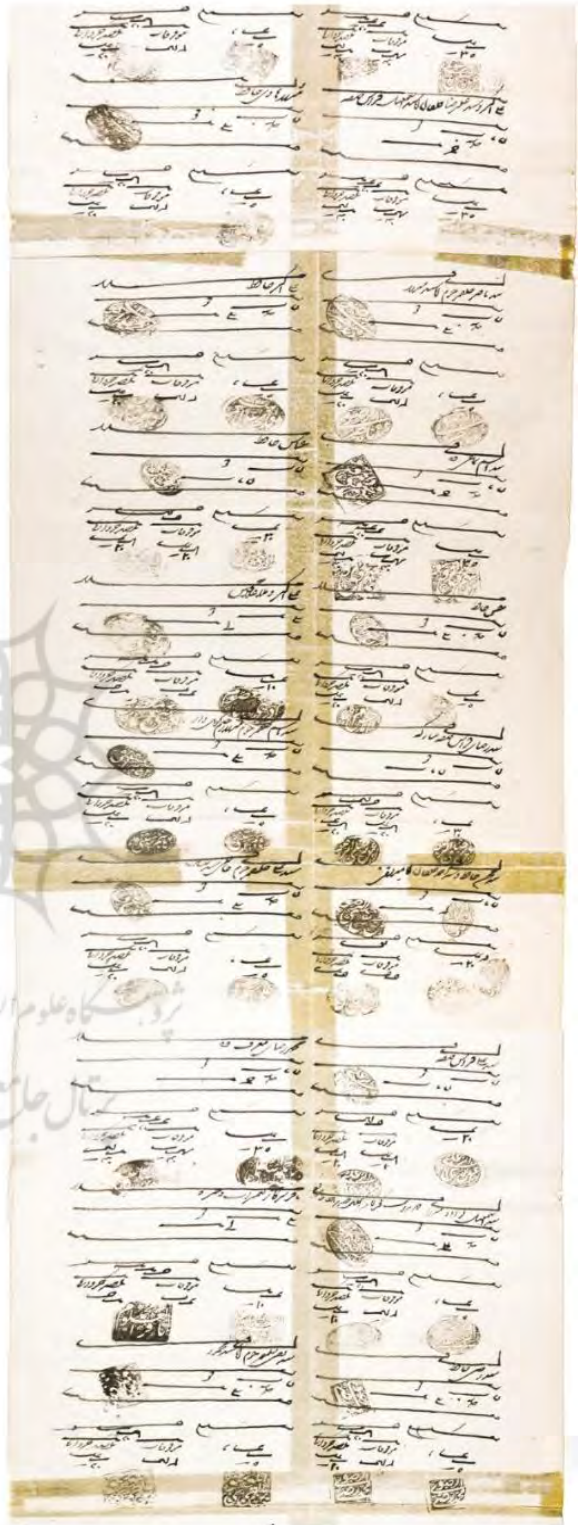
منابع

- افضل الملک، غلامحسین خان (۱۳۸۴). سفرنامه قم. تصحیح و تحقیق زهرا اردستانی، قم: آستانه مقدسه قم، انتشارات زائر.
- روستایی، محسن؛ رهبریان، حسین (۱۳۹۶). کتابچه سیاقیه جمع و خرج آستان مقدس حضرت فاطمه معصومه (ع). قم: زائر آستانه مقدسه.
- فیض، عباس (۱۳۴۹). گنجینه آثار تاریخی قم. ج ۲، قم: مهر استوار.
- قمی، حسین بن محمد حسن (۱۲۹۱). تحفة الفاطمین فی ذکر احوال قمیین. جلد دوم، تحقیق محمد حسین درایتی، قم: انتشارات آیت الله مرعشی نجفی.
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/۲۳۱۸۴
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/ ۲۳۲۰۱
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/۲۳۲۰۹
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/۲۳۵۹۶
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/۲۳۵۹۶
- مرکز اسناد آستان مقدس فاطمی ۱۱/۹۰۰۱۲۸
- مدرسی طباطبایی، سید حسین (۱۳۵۵). تربت پاکان: آثار و بناهای قدیم محدوده کنونی دارالمومنین قم. قم: بی نا.
- نیری، حمید (۱۳۶۹). زندگینامه مستوفی الممالک. تهران: انتشارات وحید.

Handwritten manuscript page with musical notation and text. The page is divided into two columns of musical notation, each with a staff and notes. The text is written in Persian script. There are several circular stamps or seals on the page, some of which are partially obscured by the musical notation. The paper shows signs of age and wear.

Handwritten manuscript page with musical notation and text. The page is divided into two columns of musical notation, each with a staff and notes. The text is written in Persian script. There are several circular stamps or seals on the page, some of which are partially obscured by the musical notation. The paper shows signs of age and wear.

Research Article

Investigation and analysis of the newly found scroll of the income and expenditure of the holy threshold of Hazrat Masoumeh (PBUH) for the year 1274 AH

Ahmed Jamrasi¹

Date of received: 2022/10/07

Date of Accept: 2022/12/06

Abstract

Among the documents left from the administrative organization of the Holy Shrine of Hazrat Masoumeh (pbuh) from the Safavid period to the end of the Qajar period, the revenue and expenditure scrolls are very valuable because they reflect valuable historical and geographical data from the administrative-financial organization of the Holy Shrine and the city of Qom. This research aims to provide a brief description of the role of Mustafians in the administrative organization of Astan. Then read the new scroll about the income and expenses of the holy shrine in the script. method/approach; This research has been prepared using library and documentary sources and descriptive-analytical method. findings and results; The results show that special mustofis of Holy Shrine, like other mustofis, wrote the administrative and financial processes of Astan with precision in various notebooks such as newspaper notebook, Arwarje notebook and scroll. Also, re-reading the newly found petition shows that this petition was prepared to determine the cash and sexual wages of Sadat Razavi's servants.

Keywords: Administrative organization of Astan Moghaddis, Mostufian Haram Motahar, Tomar Dahl and Kharj.

Citation (APA 6th ed. / APSA)

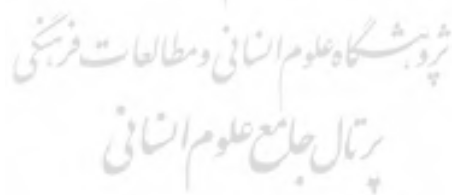
Jamrasi, Ahmed (Spring 2023). "Investigation and analysis of the newly found scroll of the income and expenditure of the holy threshold of Hazrat Masoumeh (PBUH) for the year 1274 AH". *Quarterly Journal of Research in History, Politics and Media*. Vol. 6, Num. 1, S.No. 21, pp. 49- 72.

¹. Ph.D. in Islamic Iran and an expert on documents of the holy threshold of Qom, Iran.
Email: Ahmad.jamrasi@gmail.com

Copyright © 2010, KSSI (Karimeh Strategic Studies Institute Of Shiraz). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material.

References

- Afzal Mulak, Gholam Hossein Khan (1384). *Travelogue of Qom. Corrected and researched by Zahra Ardestani, Qom: Astana Maqadseh Qom, Zair Publications. (in Persian)*
- Faiz, Abbas (1349). *The treasure of historical relics of Qom. Volume 2, Qom: Mehr Stovar. (in Persian)*
- Madrasi Tabatabai, Seyyed Hossein (1355). *Torbat Pakan: ancient works and buildings in the current area of Qom's Dar al-Mominin. Qom: No. (in Persian)*
- Nyeri, Hamid (1369). *Biography of Mustofi al-Mamalek. Tehran: Vahid Publications. (in Persian)*
- Qomi, Hossein bin Muhammad Hassan (1291). *The gift of Fatemin in mentioning the condition of Qomayin. The second volume, Mohammad Hossein Daraiti's research, Qom: Ayatollah Murashi Najafi Publications. (in Persian)*
- Raushi, Mohsen; Derishian, Hossein (2016). *Booklet of collection and expenditure of the holy threshold of Hazrat Fatima Masoumeh (AS). Qom: Pilgrim of holy Astana. . (in Persian)*
- Sorry, 23184/11, 23201/11, 23209/11, 23596/11, 23596/11, 900128/11. (in Persian)

شہزادہ سید کاہد علم انسانی و مطالعات مرکز
ذمات جامع علوم اسلامی